

Preocupările de educator ale orientalistului Vasile Radu

Rozvita-Monica Cosac*

Cuvinte cheie: *școala românească de orientalistică, Vasile Radu, limbi orientale și semitice, Biserica Antiohiei, arabi creștini*

Introducere

Începuturile arabisticii și ale ebraisticii românești, ilustrate exemplar de Pr. profesor Vasile Radu la cel mai înalt nivel științific, au avut loc cu întârziere față de alte culturi europene. Cu toate acestea, eforturile sale și dedicația cu care a lucrat întreaga viață au condus la rezultate practice, în volume și studii tipărite, asemănătoare ca erudiție și rigurozitate orientalisticii din țări cu vechi tradiții în domeniu. Studiul pe care îl propun este primul dedicat preocupărilor de educator ale Pr. profesor Vasile Radu și cel de al doilea dintre cele dedicate orientalistului român, în contextul activității de cercetare pe care o desfășor în cadrul programului doctoral pe care îl urmez la Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, sub coordonarea doamnei Dr. habil. Ioana Feodorov.

Pentru întocmirea acestui studiu am inventariat o serie de surse directe privitoare la viața și activitatea profesorului Radu. Astfel, am studiat dosarele descoperite în urma cercetărilor făcute în arhivele Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în prezent aflate la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale din Iași. Am folosit în continuare sigla DJANI pentru a denumi aceste dosare după cum urmează: dosar DJANI nr.1170/1927 care conține 100 f., dosarul DJANI nr. 1167/1927 alcătuit din 108 file, dosar DJANI 1168/1927 alcătuit din 263 file. Importanța acestor documente este cu atât mai mare cu cât ele conțin file scrise de Vasile Radu în perioada în care acesta s-a aflat la Paris. Printre documentele redactate de orientalistul român se numără *Memoriul de titluri, studii și lucrări, Scrisoarea adresată rectorului Universității din Iași, Referatul comisiei pentru cercetarea dosarelor candidaților la catedra vacantă de la Facultatea de Teologie din Chișinău, Scrisoarea de răspuns a comisiei*. Aceste pagini mi-au permis să prezint în acest articol biografia Pr. profesor Vasile Radu. Am alcătuit de asemenea o descriere a

* Doctorand, SCOSAAR, Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române. Email: monicacscl@gmail.com

primelor lucrări publicate de orientalistul român. În același scop am cercetat și Arhivele Patriarhiei Române, Fondul Sfântului Sinod din București, cataloagele tradiționale și cele electronice ale Bibliotecii Academiei Române și Arhivele Societății Române de Radiodifuziune din București.

Formarea ca teolog și orientalist

Vasile Radu s-a născut la 16 decembrie 1887 în localitatea Panciu, într-una dintre vechile regiuni ale Putnei. Și-a început studiile religioase la Seminarul Central din București și a urmat cursurile Facultății de Teologie din București. A obținut în 1921 titlul de doctor în Teologie al acestei Facultăți în domeniul Exegeza Vechiului și a Noului Testament, prezentând teza *Profețul Michea, studiu exegetic-filologic*.¹ Din acest an și până în 1927, a fost superiorul Bisericii românești din Paris. Înainte însă de a pleca la Paris, a fost vicar la Biserica Adormirea Maicii Domnului din Giurgiu, în perioada 1915-1919, preot la Biserica din cadrul Institutului Teologic din București în 1919-1921, duhovnic la Internatul Institutului Teologic, în aceeași perioadă, și profesor de Teologie. Între 1926 și 1940 a predat la Facultatea de Teologie a Universității din Chișinău. Pr. Vasile Radu a murit la data de 4 septembrie 1940, la vârsta de 53 de ani.

Vasile Radu își datorează formarea ca orientalist și specializarea în limbile ebraică și arabă perioadei în care a fost preot la Biserica românească din Paris (august 1921-octombrie 1927), timp în care a studiat la École Pratique des Hautes Études² și la Institutul Catolic din Paris, ca bursier al Casei Școalelor din București. Scopul plecării Pr. Vasile Radu în Franța a fost, pe de o parte, de a reprezenta Biserica Ortodoxă Română, pe de altă parte, de a se specializa în studiul Vechiului Testament și în științele auxiliare, după cum a notat el însuși în documentul intitulat *Memoriu de titluri, studii și lucrări* anexat la o scrisoare adresată în 1927 rectorului Universității din Iași.³

¹ Mircea Păcurariu (coord.), *Enciclopedia Ortodoxiei românești*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2010, p. 521.

² École Pratique des Hautes Études (în continuare EPHE) a fost înființată în anul 1868 cu obiectivul de a preda metodele practice ale formării în cercetare. A devenit în scurt timp una dintre cele mai mari instituții de învățământ pentru specializările în studii religioase și istorie.

³ Scrisoarea se păstrează în dosarul DJANI nr. 1168/1927, f. 11. Memoriul a fost publicat ulterior: Pr. dr. Vasile Radu, *Memoriu de titluri, studii și lucrări*, Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea românească”, 1927, p. 1-3.

Interesul său pentru limba arabă l-a condus mai târziu la dobândirea unor cunoștințe bogate privitoare la cultura și civilizația arabă creștină⁴. La EPHE s-a format ca editor de manuscrise și traducător din mai multe limbi orientale și a avut prilejul să studieze cu profesori recunoscuți pentru experiența lor didactică și de cercetare. Pr. Vasile Radu a avut acces, la Paris, la publicațiile academice ale vremii din aceste domenii și și-a pregătit pentru publicare o mare parte dintre lucrări.

În *Memoriul* său, Radu a menționat faptul că a primit titlul de licențiat în limba arabă („Diplomé d’arabe de l’Institut Catholique de Paris”) în luna iunie a anului 1927. El a primit astfel recunoașterea formării sale ca specialist în domeniul limbilor orientale și al altor discipline, așa cum vom explica în continuare. Educația, buna cunoaștere a limbii arabe și formarea sa ca orientalist cu specialiști recunoscuți ai vremii au fost temeinice, iar acest lucru poate fi dovedit prin multitudinea și complexitatea disciplinelor pe care le-a studiat la Paris și prin diplomele obținute. Radu a precizat că a audiat la EPHE și la Institutul Catolic din Paris, în perioada 1921-1927, următoarele materii și discipline:

1. Arheologia evreilor și arheologia orientală, cu Charles Simon Clermont-Ganneau, timp de doi ani⁵.

2. Epigrafia semitică, descifrarea papirusurilor din Aswan, curs de un an, predat de Mgr. Jean-Baptiste Chabot⁶.

3. Asiriologia: gramatică, descifrare de texte, *Analele lui Assurbanipal*, *Aurnasirpal*, *Creația asirobabiloniană*, *Codul lui Hammurabi*, curs de patru ani, predat de profesorul Jean-Vincent Scheil.⁷

⁴ Despre creștinii din Orientul Apropiat care în secolele al XVI-lea și al XVII-lea vorbeau și scriau în „araba creștină”, o varietate a limbii arabe medii, vezi Paul din Alep, *Jurnal de călătorie Siria, Constantinopol, Moldova, Valahia și Țara Cazacilor*, traducere din limba arabă, studiu introductiv și note de Ioana Feodorov, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei „Carol I”, vol. 1, 2020, p. 133-135.

⁵ Charles Simon Clermont-Ganneau (1846-1923) a fost un orientalist și arheolog francez. ([www. Encyclopædia Iranica](http://www.encyclopaediairanica.org), online edition, New York, 1996, accesat la 21.09.2022).

⁶ Jean-Baptiste Chabot (1860-1948) a fost preot catolic, orientalist, de asemenea specialist în limba arameană și titular al Catedrei de limba și literatura arameană la Collège de France.

⁷ Jean-Vincent Scheil (1858-1940) a fost filolog, cercetător, arheolog și specialist în asiriologie. A studiat la Sorbona civilizațiile vechi ale Orientului Mijlociu, a urmat cursuri de egiptologie și asiriologie la Collège de France și la École du Louvre. Din 1887 a fost lector în Teologie la Mănăstirea Saint-Jacques din Paris. ([https://iranicaonline.org/](http://iranicaonline.org/), *Encyclopædia Iranica*, online edition, New York, 1996, accesat la 21.09.2022).

Radu a explicat de asemenea modul în care se desfășurau cursurile și seminariile cu profesorul Scheil și a explicat că descifrarea textelor originale era însoțită de comentarii și de prezentarea istoriei epocii respective. El a făcut precizarea că a pregătit pentru acest curs o lucrare cu titlul: *Zeul Nabu în literatura asiro-babiloniană*.

Pr. Vasile Radu a studiat cu profesorul Adrien Barthélemy⁸ limba arabă timp de patru ani și a parcurs următoarele materii: *Literatura arabă modernă*; *Filologie*; *Gramatica limbii arabe vulgare* (dialectul din Siria); *Descifrare de texte și manuscrise*. La finalul acestor cursuri, el a pregătit lucrarea *Voyage du patriarche Macaire d'Antioche*, un comentariu al manuscriselor și traducerilor existente pe atunci, care va deveni primul capitol publicat de el în seria *Patrologia Orientalis* în 1927⁹.

Materiile studiate în 1921-1926 cu prof. Mayer Lambert¹⁰, indicate de Radu în *Memoriul* sus-menționat, au fost:

1. Exegeza *Vechiului Testament*, Filologie, *Iosua*, *Profeții mici* și *Pentateuhul*.
2. Gramatica comparată a limbilor semitice.
3. Limba siriacă: traducere din Crestomația lui Bernstein.
4. Psalmii.
5. Filologie comparată.

Pentru absolvirea acestui ciclu de cursuri, pr. Vasile Radu a pregătit o teză de licență coordonată de prof. Lambert.

La Institutul Catolic din Paris, Radu a urmat cursuri de orientalistă timp de șase ani, respectiv:

1. Istoria Asiriei, Babiloniei și Egiptului, cu profesorul Louis Delaporte¹¹.

⁸ Adrien Barthélemy (1859-1949) a fost diplomat și orientalist francez, cunosător al limbilor persană, turcă și arabă, autor al lucrării: *Dictionnaire Arabe-Français. Dialectes de Syrie: Alep, Damas, Liban, Jérusalem*, Paris, Librairie orientale Paul Geuthner, 1935-1954. ([www. Encyclopædia Iranica](http://www.Encyclopædia Iranica), online edition, New York, 1996, accesat la 21.09.2022).

⁹ Vasile Radu, *Memoriu de titluri, studii și lucrări*, p. 2.

¹⁰ Mayer Lambert (1863-1930) a fost orientalist francez dintr-o familie de rabini, profesor de ebraică, siriacă și arabă și de Exegeză biblică la EPHE.

¹¹ Louis Delaporte (1874-1944) a fost orientalist, arheolog, specialist în studiul limbii hittite din ramura anatoliană, a făcut studii de matematică, iar din anul 1901 s-a îndreptat către studiul limbilor asiriană și siriacă.

2. Limba ebraică, cu profesorul Jules Touzard¹², după cum urmează: Comentarii la *Vechiul Testament*, comparații cu traduceri *Septuaginta*, *Aquila*, *Simach*, *Teodotion*, *Peshitta*, și cu versiuni arabe, *Înțelepciunea lui Iisus*, *fiul lui Sirah*, text ebraic, exerciții de vocalizare și traducere, *Pentateuhul* (*Geneza*), *Regii*, *Samuel*, *Iov*, *Isaia*, *Judecătorii*, Introducere în *Vechiul Testament* și *Istoria poporului evreu*.

Tot la Paris, la Institutul Catolic, Radu a studiat cu profesorul Jean Périer limba arabă literară și dialectală, codicologia și paleografia manuscriselor arabe (din părinții siriaci – Efrem Sirul și Afraat), precum și Gramatica și sintaxa limbii arabe literare.

Limba siriacă a învățat-o în perioada 1926-1927 sub îndrumarea Mons. René Graffin¹³. Întâlnirea Pr. Vasile Radu cu acest mare cărturar și orientalist a fost un eveniment formator al vieții sale de cercetător al lumii creștine răsăritene. Printre cursurile urmate de Radu la Institutul Catolic din Paris, cursuri predate de Mons. René Graffin și de P. Federlin, au fost Coranul (10 surate, texte nevocalizate) și toate părțile din *Vechiul Testament*, scrise în arameeana biblică.

La punctul II din *Memoriu*, intitulat *Lucrări*, Radu face următoarea mențiune: „Pentru studierea *Vechiului Testament*, a diferitelor probleme în legătură cu el și a științelor auxiliare, am consacrat timpul de la 1921 până la 1927. A trebuit deci, în afară de cunoașterea limbilor clasice și moderne, să învăț și limbile semitice, așa că astăzi posed tot aparatul critic cerut de școala apuseană unde m'am perfecționat”. În aceeași scrisoare adresată rectorului Universității din Iași la data de 9 noiembrie 1927, Radu afirmă că a luat cunoștință din „Monitorul Oficial” despre înființarea Facultății de Teologie din Chișinău și despre o catedră vacantă la această Facultate¹⁴.

¹² Jules Touzard (1867-1938) a fost profesor de Exegeză la Institutul Catolic din Paris. Din ianuarie 1909 a fost succesorul lui Graffin la catedra de ebraică a acestui Institut (www.institut-catholique-de-paris.fr/, accesat la 21.09.2022).

¹³ René Graffin (1858-1941) a fost profesor de limbi și literaturi orientale (siriacă și ebraică) între 1886-1909, la Facultatea de Teologie a Institutului Catolic din Paris. Graffin a fondat *Revue de l'Orient Chrétien* în 1896, apoi seria *Patrologia Orientalis*, în 1899, împreună cu François Nau. În această revistă academică, Vasile Radu va publica o mare parte din opera sa de orientalist.

¹⁴ Facultatea de Teologie din Chișinău a fost înființată prin Decizia Ministrului Instrucțiunii Publice nr. 97118/1926 și a funcționat un an doar cu cadrele pentru anii I și II. În primăvara anului 1927 a fost depusă în Parlament *Legea pentru înființare*. Regele Ferdinand a deschis lucrările parlamentare și a spus: „Înființarea Facultății de Teologie în capitala scumpei noastre Basarabia a fost un act patriotic în care Moldova a dat, cum se cuvenea, tributul cel mai mare!” Legea a fost supusă votului în Camera Deputaților și în Senat. După cuvântările deputaților, a fost votată în Cameră în unanimitate, apoi a trecut

În același document, Radu a explicat faptul că obținuse în 1921 titlul de doctor în Teologie al Facultății de Teologie din București, în domeniul exegezei *Vechiului și Noului Testament*. Tot aici el amintea și limbile pe care le cunoștea: „Pentru studiile mele cunosc următoarele limbi: limba greacă, limba latină, limba germană, limba franceză, limba engleză, limba rusă, limba greacă modernă, limba ebraică, limba asiriană, limba arameană biblică și limba arabă.”

Primele lucrări

La punctul II din *Memoriu*, orientalistul român a prezentat atât lucrările tipărite cât și pe cele aflate în manuscris la data întocmirii acestui inventar de titluri. În 1927, prima sa lucrare publicată a fost: *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche. Étude préliminaire. Valeur des manuscrits et des traductions*, colecția *Patrologia Orientalis*, revistă editată de René Graffin și François Nau, Paris, Imprimerie Polyglotte, 1927, IX + 99 p.

Lista lucrărilor Pr. Vasile Radu aflate în manuscris în anul 1927 cuprindea titlurile:

1. *Voyage du Patriarche Macaire d'Antioche. Texte et traduction française*, în curs de publicare în aceeași colecție.
2. *Profetul Michea*, studiu exegetic-filologic, teză de doctorat.
3. *Capitolul XIV din Geneză în lumina Orientului* (Epoca lui Hammurabi).
4. *Profession de foi du Patriarche Macaire d'Antioche*, după Ms. Arab 224 de la Biblioteca națională a Franței din Paris.
5. *Profession de foi du patriarche Matthieu d'Alexandrie*.
6. *La présence réelle*, după Ms. 225-226-227 de la Biblioteca națională a Franței din Paris.

în dezbaterile celui alt corp legiuitor, Senatul, unde ctitorul Facultății, Arhiepiscopul Gurie, a ținut următoarea cuvântare: „Facultatea de Teologie este o citadelă de culoare creștinească [...]. Facultatea ridică prestigiul țării în fața celor străini [...]. Cetățile unui neam astăzi sunt Universitățile.” O altă cuvântare rostită înainte de votarea Legii a fost cea a fostului ministru al Cultelor, senatorul liberal Alexandru Lapedatu: „Facultatea de Teologie să fie ca floarea soarelui, să se orienteze totdeauna cu fața spre soarele culturii românești ce răsare și apune aici, în capitala Țării, la București.” Legea a fost votată de toți senatorii și în felul acesta Facultatea de Teologie de la Chișinău a fost acreditată, „și-a îmbrăcat veșmântul legal”. Cf. Constantin N. Tomescu, *Jurnal din viața mea*, Chișinău, Cartdidact, 2018, p. 520- 521.

7. *Notes de Paul d'Alep sur la vie de son père*, după Ms. Ar. 17 de la Muzeul Asiatic din Sankt Petersburg (actualul Institut de Manuscrise Orientale).

8. *Lettre du patriarche Macaire à Louis XIV*, după un manuscris de la Biblioteca națională a Franței, Paris.

9. *Histoire des patriarches d'Antioche écrite par Macaire*, Ms. Ar. 30 de la Muzeul Asiatic din Sankt Petersburg.

10. *Analele lui Assurbanipal*, traducere în limba română.

Ca urmare a competențelor înalte de orientalist dobândite în anii de studiu la Paris, Pr. Vasile Radu a fost solicitat în 1933 să întocmească un referat cu privire la lucrarea de doctorat a lui T. (Atanasie) S. Negoită¹⁵, *Proorocul Nahum. Traducere și comentar*. Referatul a apărut apoi sub formă de articol cu titlul *Critică și metodă. Cu prilejul unei teze de doctorat*, în revista „Biserica Ortodoxă Română”¹⁶. În referatul întocmit, Pr. prof. Vasile Radu a indicat aspectele care trebuie avute în vedere atunci când se elaborează o lucrare academică, îndeosebi pentru una dintre disciplinele secției de Teologie biblică, și a comentat felul în care autorul lucrării a apreciat calitatea unor traduceri anterioare. Bazându-se pe formația sa strălucită și pe experiența de editor și traducător de texte în limbi orientale, Pr. Vasile Radu și-a îngăduit, desigur cu intenții constructive, unele critici cu privire la lucrarea lui Negoită, critici a căror înrâurire asupra evoluției profesionale a candidatului se vede limpede în calitatea excepțională a lucrărilor publicate ulterior de acesta. Atanasie Negoită și-a publicat teza de doctorat în 1932 (București, Tipografia „România Mare”, 133 p.). El a scris apoi și a publicat numeroase lucrări din domeniul studiilor filologice orientale și studii privitoare la Vechiul Testament și la manuscrisele de la Marea Moartă¹⁷, precum *Limba aramaică în Noul Testament*, *La râul Babilonului*, *Sabathul Vechiului*

¹⁵ Atanasie Negoită (1903-1994) a fost preot și orientalist, membru al Asociației Orientaliștilor din România. A studiat teologia și literele în București și a susținut licența la amândouă specializările (1926-1930) iar apoi doctoratul în Teologie (1932). A urmat studii de specializare pentru *Vechiul Testament* la École Biblique et Archéologique Française din Ierusalim (1930-1932). A fost conferențiar de Studii biblice la Facultatea de Teologie din București în perioada 1933-1938, lector de Limba ebraică la Institutul Teologic Universitar din București în perioada 1948-1952. Cf. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 304-305.

¹⁶ Pr. Vasile Radu, *Critică și metodă. Cu prilejul unei teze de doctorat*, „Biserica Ortodoxă Română”, LL, 1933, nr. 1-2, p. 68-87.

¹⁷ Vezi Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 304-305.

Testament, Codul lui Hammurapi (toate publicate la București în 1935), *Metoda misionară a profeților Vechiului Testament* (București, 1936), *Câteva numiri de geografie și topografie biblică* (București, 1937) ș.a.

Traducător și editor al Jurnalului lui Paul din Alep

Cea mai importantă lucrare de arabistică a Pr. Vasile Radu este traducerea și editarea *Jurnalului* lui Paul din Alep care cuprinde relatări despre viața politică, cu toate aspectele ei, cea religioasă, culturală și socială, a ținuturilor pe care ierarhii sirieni le-au vizitat. Paul din Alep a călătorit împreună cu tatăl său, patriarhul Macarie al III-lea ibn al-Za'im al Bisericii Antiohiei și Întregului Răsărit, în Muntenia, Moldova, Țara Cazacilor (Ucraina de azi) și Țara Moscovei (Rusia). Călătorii sirieni au rămas în Țările Române trei ani și jumătate, perioadă în care au cunoscut bine locurile, istoria și obiceiurile românilor. Acest lucru i-a îngăduit arhidiaconului Paul să consemneze în *Jurnal* evenimentele la care a fost martor, să descrie orașe, monumente și tradiții. Autorul *Jurnalului* a prezentat cetăți, sate și clădiri de toate felurile, a descris palate domnești și colibe de lut situate pe malul Dunării, așezăminte religioase și culturale, drumuri și vămi pe care ierarhii sirieni le-au întâlnit în ținuturile vizitate. *Jurnalul* conține relatări despre biserici și mănăstiri dintre care unele nu se mai păstrează în prezent: Mitropolia veche din Târgoviște, clădirile de la Mărgineni ale Cantacuzinilor, biserica veche cu hramul Adormirea Maicii Domnului din Curtea de Argeș sau clopotnița bisericii din Golești, ruinată de un cutremur la începutul secolului al XVIII-lea.

Cea mai însemnată parte a informațiilor cuprinse în scrierea lui Paul din Alep face referire la întâmplări sau fapte trăite de el și reprezintă mărturii directe, de mare valoare. O altă parte a informațiilor din *Jurnal* o reprezintă conversațiile pe care ierarhul sirian le-a avut cu oamenii pe care i-a întâlnit, persoane din toate clasele sociale, de la patriarhul țării sau domnitor până la slujbași de rând. Din paginile *Jurnalului* înțelegem că strângerea impozitelor în Siria era dificil de înfăptuit și lucrul acesta făcea ca situația Patriarhiei Antiohiene și relațiile cu pașa Damascului să fie dificile. Situația financiară a Patriarhiei era una foarte grea în momentul alegerii patriarhului Macarie al III-lea, în consecință, orice ajutor era binevenit. Prin urmare, motivația financiară a fost prima care a condus la această călătorie.

Notele de călătorie pe care Paul din Alep le consemnează în scrierea sa sunt continuarea jurnalului pe care el îl ținea dinainte de a pleca spre Europa de Est și acest aspect face ca scrierea sa reprezinte un miscelaneu

format din câteva secțiuni distincte. Autorul prezintă drumul spre capitala Imperiului Otoman, în iulie 1652, și lunile petrecute la Constantinopol, urmate de timpul petrecut în Moldova (din 25 ianuarie 1653 până la jumătatea lui octombrie) și Valahia (cea de a doua jumătate a lunii octombrie până după Paște, în 22 mai 1654), traversarea Țării Cazacilor (la 10 iunie au traversat Nistrul în direcția Rașkov), șederea la Moscova și călătoria înapoi către Iași, apoi cea de a doua ședere în Moldova și în Valahia (la 29 mai 1656 au plecat din nou către Moldova, unde au ajuns în 23 august 1656, au rămas la Iași de la 1 septembrie până la 16 octombrie, dată la care au pornit spre Valahia, rămânând la Târgoviște din 8 noiembrie până în iunie 1657) și întoarcerea la Damasc (1 iulie 1659). În Țările Române, călătorii sirieni au petrecut aproape trei ani și jumătate. Ultimele pagini ale *Jurnalului* descriu situația conflictuală pe care a găsit-o patriarhul Macarie la întoarcerea în eparhia sa (de unde lipsise timp de 7 ani, 4 luni și 20 de zile), măsurile luate de el pentru a restabili ordinea, cum au fost reparate unele clădiri sau cum au fost achitate datoriile către autoritățile otomane.

Jurnalul lui Paul din Alep este o sursă documentară importantă privitoare la istoria românilor, ucrainenilor, rușilor și arabilor creștini din cuprinsul Imperiului Otoman. Arhidiaconul Paul a consemnat cu multă atenție pentru detaliu toate evenimentele trăite iar acest aspect arată atât sentimentul său de răspundere față de cititorii de acasă pentru care a întocmit *Jurnalul*, cât și firea sa curioasă. Notele de călătorie sunt completate cu informații și comentarii de tot felul, iar acestea au fost adunate de-a lungul întregii vieți. Mai întâi, Paul din Alep a avut în vedere informarea enoriașilor, a creștinilor din Levant, pentru care accesul la educație și la cultura scrisă și tipărită era diminuat de statutul lor inferior în societatea musulmană. A avut în vedere și reunirea unor date folositoare despre țările vizitate, acesta fiind și un mod de a nu uita detaliile importante, în eventualitatea reîntoarcerii sale în acele locuri. Un alt motiv pentru care a întocmit *Jurnalul* a fost acela de a ajuta alți călători, arhierei ai Bisericii Antiohiene sau mireni, care ar fi dorit să călătorească în aceste ținuturi îndepărtate.

Jurnalul începe cu o scurtă introducere biografică și înfățișează aspecte despre viața și păstoria patriarhului Macarie al III-lea, despre nașterea, educația și situația fiului său Paul, după care prezintă istoria Patriarhiei Antiohiene de la mutarea ei la Damasc pentru prima dată în secolul al XIII-lea până la momentul păstoririi acesteia de către tatăl său. Este o cronică a patriarhilor și episcopilor antiohieni, care a fost întocmită de Paul din Alep în urma unor ani de cercetări și prezintă o listă a celor 15

Scaune episcopale ale Bisericii Antiohiene până la mijlocul secolului al XVII-lea, la alegerea ca Patriarh a tatălui său. Perioada de început a păstoririi patriarhului Macarie al III-lea precum și vizitarea eparhiei timp de mai multe săptămâni sunt relatate în prima secțiune a *Jurnalului*.

Ziua de 20 iulie 1652 a fost considerată de Paul data plecării în călătorie a ierarhilor sirieni spre Europa. La această dată, Paul din Alep și tatăl său, Patriarhul Macarie al III-lea, însoțiți de mai mulți preoți antiohieni, au plecat din Alep către Constantinopol și au sosit aici la 20 octombrie. Primul popas a fost la Iskenderun, în 5 august, apoi la Adana, în 14 august, la Konya, 1 septembrie, și Brusa, 28 septembrie. Sirienii au rămas două luni și jumătate în Constantinopol și în această perioadă ei au oficiat slujbe în bisericiile cetății, au vizitat monumente, moschei, cartiere vestite și mai ales cele mai importante așezăminte creștine. La data de 8 ianuarie 1653, sirienii au pornit din nou pe mare către Dobrogea și au sosit la Constanța la 17 ianuarie, după care au mers la Galați, au traversat Moldova și la 25 ianuarie 1653 au ajuns la Iași. Pe parcursul călătoriei în Țările Române, oaspeții arabi au asistat la multe prefaceri politice, lupte pentru tron și năvăliri ale turcilor otomani, ale tătarilor și cazacilor, prin urmare, informațiile despre evenimentele și întâmplările de la Curțile domnești sunt deosebit de prețioase. Patriarhul Macarie și suita sa au fost oaspeții domnitorului Vasile Lupu la Iași, aici au vizitat biserici și mănăstiri mari și mici, au fost martorii bătăliilor dintre domnitor și Gheorghe Ștefan, care s-au încheiat cu victoria celui din urmă. Paul a aflat de la interlocutorii săi despre evenimentele din anii anteriori și despre invazia cazacilor și a tătarilor, care în 1650 au năvălit în Moldova, devastând cetatea Iașului.

Autorul *Jurnalului* a notat cu atenție și minuțiozitate, din prima zi a intrării în Constantinopol, toate așezămintele și monumentele vizitate, slujbele la care a participat alături de tatăl său, întâlnirile cu călugări sau ierarhi greci. A notat de asemenea primirile la Patriarhie și oficierea Sfintei Liturghii în biserica de acolo, unde Patriarhul Macarie a slujit de mai multe ori, într-un sobor de înalți arhieri, în frunte cu Patriarhul ecumenic, Paisie I (1652-1653, 1654-1655). În aceeași măsură, Paul a arătat interes pentru istoria veche a Constantinopolului și a evocat mai mulți împărați în scrierea sa, îndeosebi dintre cei care au săvârșit fapte ieșite din comun și despre care a aflat atât din surse scrise cât și de la localnicii care l-au însoțit. În această lungă călătorie, Paul a avut prilejul să constate trăsăturile specifice ritului bizantin, care i-au dat ocazia să noteze frecvente comentarii despre conținutul și ceremonialul slujbelor bisericești. Arhidiaconul antiohian a scris lungi pasaje despre viața duhovnicească din

țările vizitate: rânduieli liturgice, praznice și ceremonii, sărbătorile din timpul anului, sfințiri de biserici, hirotonii, posturi, nunți, botezuri și înmormântări, cărți bisericești, veșminte și odoare, venerarea moaștelor. Autorul *Jurnalului* a notat cu grijă toate deosebirile pe care le-a remarcat între rânduielile urmate în Biserica Antiohiană și cele urmate în alte Biserici ortodoxe pe care le-a cunoscut în timpul călătoriei.

În perioada în care s-a aflat la Paris, Vasile Radu a cercetat, comparat și editat mai multe manuscrise ale *Jurnalului* lui Paul din Alep. În acest scop, el a conceput o metodologie proprie, de pionierat pentru România, în domeniul filologic arab. A editat și a tradus apoi în limba franceză o treime din *Jurnal*, până la plecarea călătorilor sirieni din Țara Cazacilor către Țara Moscovei. Vasile Radu a publicat în Colecția *Patrologia Orientalis* filele 1r-84r din Ms. Ar. 6016 de la BnF Paris, colaționat cu manuscrisul păstrat la British Library, Londra (din 1765) și cu manuscrisul din 1699 de la Muzeul Asiatic din Sankt-Petersburg (astăzi, Institutul de Manuscrise Orientale), pe acestea trei considerându-le cele mai valoroase dintre cele cunoscute. Ediția și traducerea franceză au apărut în Colecția *Patrologia Orientalis* de la Paris astfel: XXII, fasc. I, 1930, Partea I; XXIV, fasc. IV, 1933, Partea II; XXVI, fasc. V, 1949, Partea III. Ultimele pagini pe care Radu le-a editat și tradus se referă la vizitarea orașului Kiev și a Bisericii Sfânta Sofia. Greutățile de editare precum și împrejurările neprielnice au făcut ca traducerea întocmită de orientalistul român să nu poată fi terminată până în 1940 (anul trecerii sale la cele veșnice).

Împreună cu Pr. Cyrille Charon (Kiril Karalevskij)¹⁸, cu care a stabilit o frumoasă prietenie spirituală, Vasile Radu a editat și a tradus integral din limba greacă scrierea lui Athanasie Dabbās intitulată *Istoria Patriarhilor Antiohiei* (*Synopsis peri ton hagioton patriarchon Antiocheias*). Traducerea lor a fost publicată în revista „Biserica Ortodoxă Română” între anii 1930-1931¹⁹.

¹⁸ Istoric și orientalist, Kiril Karalevskij sau Cyrille Charon (16 decembrie 1878-19 aprilie 1959) a fost hirotonit preot în Biserica greco-catolică melkită de patriarhul Chiril al VIII-lea. El s-a aflat o vreme în serviciul Colegiului Patriarhal greco-catolic din Beirut. După 1908 și-a desfășurat activitatea la Roma, în calitate de atașat pe lângă Biblioteca Vaticanului, fiind și consultant al Congregației pentru Bisericile orientale. A călătorit în România și a colaborat cu Ioan Bianu, directorul Bibliotecii Academiei Române din București, și cu alți intelectuali români, între care și Pr. Vasile Radu. Cf. Cyrille Korolevskij, *Kniga Bytija Moego. Le livre de ma vie. Mémoires autobiographiques*, texte établi, édité et annoté par Giuseppe M. Croce, tome I-V (1878-1964), du Vatican, Archives Secrètes Vaticanes, 2006-2007, p. 5-49.

¹⁹ Vasile Radu și Kiril Karalevskij, „Istoria Patriarhilor Antiohiei. Synopsis peri ton hagioton patriarchon Antiocheias”, ediția textului grecesc, traducere în limba română și

În introducerea textului grecesc, Atanasie Dabbās relatează despre patriarhii marii cetăți a Antiohiei începând cu Sfântul Apostol Petru, cel dintâi Patriarh al ei, despre viața unora dintre ei și cât timp au ocupat fiecare acest Scaun apostolic. Sunt menționați cei care au luat parte la sinoadele ecumenice, cei care au fost canonizați și data când sunt sărbătoriți. Reiese că toate aceste informații au fost strânse cu muncă și strădanie de către autor, motivat de ideea că deși mai înainte au fost cunoscute de toți, totuși, din cauza deselor năvăliri și nenorociri care s-au întâmplat în diferite timpuri și ani, au fost lăsate în părăsire de către istorici sau au fost pierdute și astfel erau necunoscute contemporanilor săi. Urmează o cronică a ierarhilor Bisericii Antiohiene începând cu secolul al X-lea și până la momentul în care Macarie al III-lea este ales patriarh. În final, cei doi traducători au făcut observații cu privire la trăsăturile filologice ale textului și la cronologie, afirmând că aceasta este adeseori inexactă, ca și datele sinoadelor.

Profesor de limba ebraică și exegeza *Vechiului Testament*

La punctul III al *Memoriului de titluri, studii și lucrări*, Radu preciza următoarele: „Suplinesc de un an catedra de Limba ebraică și Exegeza *Vechiului Testament* de la Facultatea de Teologie din Chișinău, pentru care am fost recomandat de Senatul Universitar și de comisiunea respectivă”²⁰.

Traducătorul român își motiva interesul pentru studiul *Vechiului Testament* în lumina descoperirilor arheologice făcute recent și întărea ideea că această nevoie era simțită la vremea respectivă mai mult decât oricând: „Exegeza are mai mult înțeles iar Cuvântul lui Dumnezeu viu și veșnic capătă o forță nebănuită încă în fața scepticilor și a materialiştilor, prin sprijinul și dovada făcute asupra faptelor istorice descrise în Vechiul Testament, în lumina inscripțiunilor și textelor descoperite până astăzi.”

Din cercetarea referatului întocmit la Iași, la 29 noiembrie 1927, de comisia pentru analiza lucrărilor candidaților la Catedra vacantă de Limba ebraică și Exegeza *Vechiului Testament* de la Facultatea de Teologie din Chișinău, aflăm că pentru ocuparea catedrei vacante s-a prezentat candidatul Vasile Radu, Doctor în Teologie al Facultății de Teologie din București²¹. Sunt menționate în referat lucrările publicate de Radu: *Voyage*

studiu introductiv, *Biserica Ortodoxă Română*, XLVIII, oct. 1930, nr.10, p. 851-864, 961-972, 1039-1050, 1136-1150; XLIX, febr.-mar. 1931, nr. 2-3, p. 15-32, 140-160.

²⁰ *Memoriu de titluri, studii și lucrări*, p. 2.

²¹ DJANI, dosarul nr. 1170/1927, f. 7.

du patriarche Macaire d'Antioche. Valeur des manuscrits et des traductions, Paris, Imprimerie Polyglotte, 1927 și *Voyage du patriarche Macaire d'Antioche. Texte et traduction française*, în curs de publicare în colecția *Patrologia Orientalis*, editori René Graffin și François Nau, Paris. În continuarea referatului, cei doi preoți care semnează documentul – Pr. econom Ioan Popescu Mălăești și Pr. Vasile Tarnavski – au argumentat că aceste două lucrări publicate dovedesc că „părintele Radu Vasile cunoaște destul de bine limbele fundamentale și absolut trebuitoare exegezei *Vechiului Testament*”²². Totuși, explicau aceștia în continuare: „Cum însă candidatul nu a publicat în afară de teza de doctorat nici o altă lucrare de Exegeză, comisiunea dorind a-i da prilejul să-și arate prin lucrări de seamă cunoștințele căpătate în studiile făcute la Paris asupra acestui obiect, este de părere a fi recomandat ca agregat pentru catedra de Exegeza *Testamentului Vechi* la Facultatea de Teologie din Chișinău”.

Pr. Vasile Radu a devenit în 1927 profesor la Catedra de Limba ebraică și Exegeza *Vechiului Testament* a Facultății de Teologie din Chișinău. În perioada cât a predat aici, el a lucrat împreună cu părintele Gala Galaction²³ la traducerea *Bibliei* în limba română, cu colaborarea Mitropolitului Nicodim al Moldovei, devenit mai târziu Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1939-1948).

Colaborarea cu Gala Galaction

Vasile Radu și Gala Galaction s-au întâlnit în perioada în care au fost amândoi profesori la Facultatea de Teologie din Chișinău. Prietenia dintre ei este prezentată de Gala Galaction în *Jurnalul* său²⁴. Într-o notă datată 18 mai 1936, cuprinsă în volumul al treilea al *Jurnalului* (la p. 248-249), Gala Galaction prezenta modul în care ei au lucrat: „Dacă va fi plăcut Domnului, în *Biblia* regelui Carol al II-lea, totul va trece prin mâna mea, căci multe cărți vor fi traduse de mine iar partea lui Radu va fi temeinic revizuită. Până acum, am, afară de *Noul Testament: Psaltirea, Cântarea Cântărilor, Iov, Ecclesiastul, Geneza, Exodul, Leviticul* și *Cartea lui Josua*, fiul lui Nun. Astăzi, traduc *Cartea Judecătorilor*. Până pe la Sf. Ilie, trebuie să termin și *Cărțile lui Samuel*. Radu a tradus: *Numerii*,

²² Pr. Vasile Tarnavski este prezentat de Gheorghe Speranța în articolul „Clerici români orientaliști”, *Studii teologice*, XIX, 1967, nr. 5-6, p. 359-374.

²³ Gala Galaction, pe numele său de mirean Grigore Pișculescu (16 aprilie 1879 – 8 martie 1961).

²⁴ Gala Galaction, *Jurnal*, București, Editura Albatros, 4 vol., 1996-2000 (ed. a II-a, București, Editura Vestala, 2007).

*Deuteronomul, Cărțile regilor și aproape tot restul Vechiului Testament. Îmi revine mie munca de revizuire și de euritmie*²⁵. Tot aici, Gala Galaction l-a descris pe colegul și prietenul său Radu ca fiind „un adevărat erudit, un bun cunoscător al limbilor clasice și orientale”.

Gala Galaction și Vasile Radu au întocmit traducerea textelor biblice în mod diferit față de traducătorii de dinaintea lor. Aproape toate traducerile apărute înaintea celor făcute de Radu și Galaction erau indirecte, prin limbi intermediare, pe când cei doi traducători au recurs la textele originale în limbile ebraică și elină.

Motivația unei noi traduceri a *Bibliei* a fost explicată de Pr. Vasile Radu prin faptul că toate descoperirile și studiile făcute până în acel moment aduseseră informații noi despre mediul în care cuvântul lui Dumnezeu s-a descoperit omenirii, informații care lipsiseră traducătorilor de până atunci și vechilor diortositori ai *Bibliei*. Numai așa se explică de ce lucrul traducătorilor a fost mereu nedesăvârșit, căci, în opinia sa, „în ultimul timp, studiile biblice au făcut un mare și nebanuit progres prin studiul aprofundat al *Bibliei* în lumina filologiei comparate semitice, a arheologiei biblice și orientale, a istoriei orientale și mai cu seamă a descoperirilor făcute în urma săpăturilor din Palestina, Egipt, Asiria și Babilonia”²⁶. Toate aceste detalii contribuiau la limpezirea multor aspecte din Vechiul Testament care până nu demult erau socotite încurcate și de domeniul fanteziei.

Mai întâi, pr. Vasile Radu a tradus și a publicat împreună cu Gala Galaction următoarele cărți și fragmente din Vechiul Testament: *Psaltirea proorocului și împăratului David* (București, 1929), *Cântarea Cântărilor* (București, 1934), *Cartea lui Iov* (București, 1935), *Eclesiastul și Cântarea Deborei* – fragment (București, 1936). În timpul vieții lui Radu au fost publicate două versiuni ample care reluau aceste texte: *Biblia adică dumnezeiasca Scriptură a Noului și Vechiului Testament, tradusă după textul grecesc al Septuagintei, confruntat cu cel ebraic*, publicată la București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol I”, în 1936, traducere întocmită de Mitropolitul Nicodim, Vasile Radu și Gala Galaction și *Biblia adică Sfânta Scriptură. Traducere după textele originale ebraice și grecești*, realizată de Vasile Radu și Gala Galaction și publicată la București la Fundația pentru Literatură și Artă, în anul 1938.

²⁵ Gala Galaction, *Jurnal*, vol. 3, 1999, p. 248-249.

²⁶ Scrisoarea aflată în Arhiva Societății Române de Radiodifuziune din București, semnată și datată de Pr. Vasile Radu: „București, 15 februarie 1939”; Arhiva SRR, dosar nr. 2/1939, p. 1-8.

Principiile care i-au călăuzit pe cei doi în realizarea noii traduceri au fost următoarele: din punct de vedere tehnic exactitatea textului, din punct de vedere lingvistic, o limbă cât se poate de literară, ținând însă seama și de exactitatea textului, iar din punct de vedere practic, cei doi traducători au pus la îndemâna profesorilor de religie, literaților, preoților, studenților cât și întregului neam românesc o traducere care să poată fi folosită pentru studiu, la predarea religiei în școli, la combaterea sectelor prin scoaterea de dovezi dintr-o *Biblie* fără tendințe confesionale, așa cum textul *Bibliei* a fost tâlcuit de sfinții părinți și mari dascăli ai Bisericii, „adică de Biserica însăși, de la început și până azi”²⁷.

Pr. Vasile Radu și modernizarea învățământului românesc

După întoarcerea de la Paris, în anul 1927, Vasile Radu a fost preocupat de reorganizarea învățământului românesc și a dorit să pună în practică ceea ce învățase în marile școli franceze. Pentru el, educația teologică din România se cerea „îndreptată”, după cum a explicat pe larg în *Reorganizarea învățământului teologic*, studiu sub formă de foileton pe care l-a publicat în mai multe numere din ziarul „Mișcarea” în anul 1932²⁸.

În aceste articole, el a prezentat modul în care erau organizate Facultățile de Teologie din Occident și cea din Ierusalim și a propus metode de modernizare a educației teologice din România. La Romano-catolici, a explicat Radu, Facultățile de Teologie sunt încadrate în Universități libere: „Biserica fiind mai presus de orice putere lumească, ea trebuie să fie ajutată de filosofie și de științele profane”. De aceea, în Occident, Facultățile de Teologie au ca anexe o Facultate de Filosofie unde se predă filosofia scolastică și nescolastică, o facultate de drept canonic și mai întotdeauna o școală de limbi orientale (în lipsa acesteia, limbile orientale se află repartizate la Facultatea de Litere). La Roma există o Facultate de Teologie cu 15 catedre și cu trei anexe: Facultatea de drept canonic are trei catedre, Institutul de Studii orientale, 11 catedre, iar

²⁷ *Ibidem*, p. 7.

²⁸ Toate cele 57 de articole au fost publicate în ziarul *Mișcarea*, cotidian al Partidului Național Liberal editat la București, în 1932, astfel: ianuarie, nr. 17, p. 1; februarie, nr. 21, p. 1, nr. 24, p.1, nr. 27, p. 1; martie, nr. 5 p. 1-2, nr. 10, p. 1, nr. 12, p. 1, nr. 18, p. 1, nr. 31, p. 1; aprilie, nr. 9, p. 1, nr. 15, p. 1, nr. 28, nr. 29, p. 1, nr. 30, p. 1; mai, nr. 4, p.1, nr. 13, p.1; iunie, nr. 9, p. 2, nr. 22, p. 2, nr. 24, p. 2-3; iulie, nr. 2, p. 3, nr. 8, p. 2, nr. 14, p. 2, nr. 19, p. 3, nr. 21, p. 2, nr. 22, p. 1, nr. 23, p. 2, nr. 24, p. 2, nr. 26, p. 2, nr. 27, p. 2, nr. 29, p. 2, nr. 31, p. 2; august, nr. 3, p. 2, nr. 6, p. 2, nr. 7, p. 2, nr. 9, p. 2.

Institutul Biblic, 12 catedre, în afară de filosofie. La Louvain, Facultatea de Teologie are 16 catedre. În felul acesta s-ar putea aduce mai multe exemple, a spus Radu, „pentru a vedea că teologia este mai bine organizată în Apus”. Facultatea de Teologie catolică din Strasbourg, subvenționată de statul francez, are 15 catedre, o facultate de drept canonic și un Institut de teologie dogmatică.

Pr. Vasile Radu s-a referit și la Școala Biblică și Arheologică franceză din Ierusalim, care avea numai pentru studiul Sfintei Scripturi și al Filologiei 12 catedre, între care: Introducerea și Exegeza *Noului Testament*, Introducerea istorică a *Noului Testament* și Limba Greacă. Radu a dat aceste exemple, cu explicații și comentarii, din dorința de a fi urmat și la noi acest model al învățământului european modern. Radu a notat în scrisoarea din 6 iulie 1927 adresată ministrului Educației de la acea vreme, Constantin Angelescu, că toate aceste cursuri „au fost făcute în vederea aprofundării lor cu istoria Asiriei, Babiloniei și Egiptului și a punerii lor în serviciul *Vechiului Testament*, care trebuie studiat numai așa”²⁹.

Devenit profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău în anul 1927, Pr. Vasile Radu a formulat propuneri și comentarii care erau rezultatul anilor de studiu la marile școli de orientalistă din Paris. Acestea dovedeau preocupările sale cu privire la modernizarea învățământului românesc. El a evocat competențele sale în domeniul orientalisticii, unice în România în peisajul academic al timpului, exprimând necesitatea de a fi predate studenților Facultății de Teologie noțiuni de istorie antică și de limbi clasice și orientale pe care le necesită o bună înțelegere a *Vechiului Testament*. Astfel, în articolul publicat în data de 8 ianuarie³⁰, profesorul Vasile Radu descrie felul în care este organizat învățământul teologic românesc și vorbește despre trei categorii de școli: Seminarii (școli bisericești în felul liceelor, unde pe lângă cultura laică se predă și o cultură teologică restrânsă), Academii Teologice și Facultăți de Teologie. Pentru ca toată lumea să poată înțelege cum se predau științele religioase la seminarii, Radu a inclus o schiță de programă pentru Seminar, după cum urmează:

- * clasa I: Istoria *Vechiului Testament* – 3 ore pe săptămână
- * clasa a II-a: Istoria *Noului Testament* – 2 ore pe săptămână
- * clasa a III-a: Explicarea *Evangheliilor* – 2 ore pe săptămână

²⁹ DJANI, dosarul nr. 1168/1927, f. 16.

³⁰ Vasile Radu, „Reorganizarea învățământului teologic”, în *Mișcarea*, vineri, 08 ianuarie, 1932, p. 1.

* clasa a IV-a: Catechismul – 2 ore pe săptămână

* clasa a V-a: Istoria Bisericii universale până la 1054 – 2 ore pe săptămână, Arheologie Biblică – 1 oră pe săptămână, Introducere în Vechiul Testament – 3 ore pe săptămână

* clasa a VI-a: Teologie dogmatică – 3 ore pe săptămână, Omiletică – 2 ore pe săptămână, Istoria Bisericii universale, partea a II-a – 2 ore pe săptămână, Introducerea în Noul Testament – 2 ore pe săptămână

* clasa a VII-a: Morală – 3 ore pe săptămână, Liturgică teoretică – 1 oră pe săptămână, Pastorală – 1 oră pe săptămână, Drept bisericesc – 2 ore pe săptămână, Predici – 1 oră pe săptămână, Ermeneutică – 1 oră pe săptămână, Istoria Bisericii române – 1 oră pe săptămână

* clasa a VIII-a : Exegeza Noului Testament – 4 ore pe săptămână, Predici – 6 ore pe săptămână, Practică liturgică – 4 ore pe săptămână.

Pr. Vasile Radu observă de asemenea că la fiecare clasă de seminar se mai predă câte o oră de practică liturgică pe săptămână, muzică bisericească, 2 ore pe săptămână până în clasa a V-a, iar în clasa a VI-a și a VII-a câte o oră.

În continuarea articolului său, el prezintă Academiile teologice și a amintit că înainte de război exista în Transilvania, pentru pregătirea preoților, Institutul Teologic Andreian de la Sibiu, unde erau primiți candidații la preoție, elevi de liceu cu bacalaureatul și fără bacalaureat. Radu a afirmat că după un studiu minimal de materii teologice, pe parcursul a trei ani, Institutul dădea dreptul candidatului să fie hirotonit preot în Transilvania, iar „diploma era valabilă doar pentru atâta, căci pentru alte funcțiuni în statul ungar se cereau studii superioare și speciale”³¹. Pentru o cultură teologică solidă, a explicat el în același articol, cei ce alegeau cursurile Institutului Teologic de la Sibiu „își îndreptau privirile și pașii” spre vechea și bine organizată Facultate de Teologie din Cernăuți, unde se făceau studii serioase „prin trecerea de examene severe” și se putea obține astfel un Doctorat în Teologie ortodoxă. A mai precizat și faptul că după război, „ierarhii de peste munți au profitat de împrejurări și au extins această formă de învățământ, „urcând” numărul anilor de studii la patru, și au adăugat materii din programa Facultăților de Teologie. La acea vreme, existau Facultăți de Teologie la București, Cernăuți și Chișinău, iar cea mai bine organizată Facultate dintre cele trei era, în opinia autorului, Facultatea de la Chișinău.

³¹ *Ibidem*.

Într-un alt articol³², plecând de la exprimarea opiniei că reorganizarea învățământului teologic se impunea mai mult decât oricând și că „va trebui să se urmărească un îndoit scop”, și anume pregătirea de preoți pentru popor și pregătirea de preoți pentru intelectualitate, adică profesori, cercetători și oameni de știință, care trebuie „să satisfacă anumite cerinți absolut indispensabile vremii în care Biserica își desvoltă activitatea sa.” Pr. Vasile Radu considera foarte grav faptul că tinerii seminariști nu cunoșteau limbile clasice (greaca și latina), întrucât se știe că această cultură clasică este necesară studiului Sfintei Scripturi și al scrierilor Părinților Bisericii. Sfânta Scriptură trebuie studiată din punct de vedere științific și exegetic și „în lumina nevoilor de astăzi”³³, a afirmat el, iar „interpretarea ei va trebui să fie educativă și atractivă, făcută de profesori preparați într-adins pentru această ramură de studiu așa de grea și de necesară.” Sfânta Scriptură va trebui interpretată și cu ajutorul filosofiei, „așa cum făceau odinoară părinții bisericești, cari nu neglijau sistemul de gândire al vremii lor, ci dimpotrivă îl puneau în slujba cuvântului Dumnezeu, pentru răspândirea și întărirea lui.” Rolul viitorilor preoți, considera Radu, va fi de a explica Sfânta Scriptură în chip deosebit, atât pentru intelectualitate care „cere să înțeleagă cuvântul divin în toate subtilitățile lui”, cât și pentru popor.

Într-un alt număr al ziarului³⁴, Radu a făcut comentarii despre felul în care vedea formarea tinerilor seminariști: „Înmulțirea cunoștințelor se va face pe cât e cu putință, în același chip familiar cu dezvoltarea conștiințiozității”. El era de părere că trebuie să dispară frica de nota rea, iar școala noastră teologică „să urmeze modelul copiilor care îi ajută pe părinți și frați la lucrul gospodăriei”, să dea posibilitatea de a pune întrebări asupra diferitelor probleme, iar profesorii să explice totul. „Prin multă dragoste și voioșie să se facă predarea astfel ca în copil să se desvolte cât mai multă hărnicie și conștiințiozitate”, astfel încât „florile copilăriei să se resfețe în cât mai multe raze de lumină și căldură, ca fructele să iasă cât mai coapte și cât mai frumoase”, Pr. Vasile Radu considera că severitatea nu este prea bună, „severitatea le scutură înainte de vreme, iar fructele ori cad ori es cu totul chircite”.

Cât privește învățământul academic cu specializare în Teologie, Pr. Radu a explicat că nu concepe decât profesori preoți și aceasta pentru că

³² „Reorganizarea învățământului teologic”, *Mișcarea*, miercuri, 13 ianuarie, 1932, p. 1.

³³ *Ibidem*.

³⁴ „Reorganizarea învățământului teologic”, *Mișcarea*, miercuri, 03 august, 1932, p. 2.

nu vedea o mai convingătoare și mai însuflețitoare catedră decât amvonul bisericii unde profesorul este slujitor: „Unde ar fi un curs de dogmatică, de morală, de patrologie, de apologetică, etc. mai solemn și mai pătrunzător ca de pe amvonul unei biserici, ascultat și de studenți și de alți auditori ?”³⁵.

În articolul din 27 februarie³⁶, Radu arăta că Facultățile de Teologie din București, Iași și Cernăuți trebuie să aibă și menirea de a forma studenți „cari să se ocupe cu știința teologică în diferitele ei specialități” și acest lucru mărește prestigiul Bisericii și al Statului. El a explicat că pentru doctorat nu există cursuri speciale, iar pentru unele specializări lipsesc profesorii. A dat exemplu Facultatea din Cernăuți, unde pentru admiterea la doctorat se dădea un examen din toată Teologia, materia fiind împărțită în două secțiuni.

Concluzii

Preot, teolog și profesor universitar, Radu a fost primul român care s-a specializat în limba și literatura arabă creștină și a dezvoltat o metodologie riguroasă, științifică, de editare, traducere și cercetare a manuscriselor arabe. Opera sa a contribuit în mod hotărâtor la studiul culturii și limbilor Orientului Apropiat antic, al textelor biblice și al relațiilor dintre românii și arabii creștini din Biserica Antiohiană, cu Scaunul patriarhal la Damasc. Lucrările sale publicate, îndeosebi traducerile comentate din *Vechiul Testament* și din *Jurnalul* arhidiaconului Paul din Alep, au îmbogățit studiile teologice și filologice din România iar preocupările sale de ebraistică și arabistică au dus la publicarea unor lucrări de pionierat și au devenit un model pentru editorii și traducătorii de texte orientale care l-au urmat.

În scrierile sale prezentate mai sus, Pr. profesor Vasile Radu apare ca un educator modern care, cunoscând modelele occidentale, nu pierde din vedere eforturile înaintașilor din spațiul românesc de a organiza pe baze temeinice învățământul teologic. Textele publicate de Pr. profesor Vasile Radu cu privire la reorganizarea învățământului teologic românesc au avut o mare însemnătate în contextul istoric și cultural al epocii iar activitatea sa de profesor universitar a îmbogățit cultura și educația teologică românească.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ „Reorganizarea învățământului teologic”, *Mișcarea*, sâmbătă, 27 februarie, 1932, p. 1-2.

Întreaga activitate didactică a Pr. prof. Vasile Radu are o importanță deosebită în contextul în care preocupările intelectualilor români din acea vreme erau îndreptate către punerea bazelor unui învățământ teologic național temeinic, cu solide baze științifice. De aceea, cercetarea activității sale de profesor și orientalist și a lucrărilor pe care le-a pregătit și le-a publicat poate conduce la cunoașterea mai bună a începuturilor studiilor de orientalistă în România și a eforturilor de modernizare a învățământului teologic românesc.

The Teaching Interests of the Orientalist Vasile Radu (Summary)

Keywords: *Oriental Studies, Vasile Radu, Church of Antioch, Christian Arabs, methodology of Arabic texts*

This study highlights the scholarly interests of Professor Vasile Radu, a pioneer of Oriental Studies in Romania, one of the first Romanian scholars who learned and used several Eastern languages and developed a coherent research program that he carried out throughout his life. Professor Vasile Radu can be considered the first Romanian orientalist and researcher of Christian Arabic texts concerning the Romanians. His first published works show his interest in the close relationship between the Patriarchate of Antioch, with its Seat in Damascus, and the Romanian Orthodox Church, starting with the last decades of the 16th century.

This paper begins with Professor Vasile Radu's biography and presents information from researched sources, especially from direct sources written by Radu himself, with a focus on his higher education in Paris. This paper provides data concerning the professors whose courses the Romanian orientalist followed in Paris, as well as a description of how their courses were conducted. Also presented here is a list of Radu's works, both published and left in manuscripts, the first inventory of titles bearing his signature.

Emphasis is placed on a latter period in Vasile Radu's life, his time spent in Chișinău as professor at the newly established Faculty of Theology, attached to the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iași. This marks another element of novelty in presenting the contribution of Professor Radu to the reorganization of Romanian higher education, following in the footsteps of the renowned foreign universities of the time.

Concerning Radu's translations and editorial work on Paul of Aleppo's *Diary*, one of the professor's most important works in the field of Arabic studies, this paper explores the *Diary's* importance as a documentary source regarding the history of Romanians, Ukrainians, Russians and Christian Arabs throughout the Ottoman Empire.

Another topic addressed in this paper concerns the formative relations that the Romanian orientalist had with great scholars who shaped his scientific interests. It describes the friendship and the results of the collaboration with Gala Galaction, with whom Vasile Radu met during his tenure at the Faculty of Theology in Chișinău. Another person with whom Radu established a fruitful spiritual friendship was Cyrille Charon (Kiril Karalevskij), with whom he edited and translated from Greek the work of Athanasios Dabbās, the Patriarch of the Church of Antioch, *History of the Patriarchs of Antioch*.

This study illuminates the importance of the contributions made by Professor Vasile Radu as a scholar of Hebrew and Arabic studies to the founding and continuity of the Department of Exegesis of the Old Testament at the Faculty of Theology in Chișinău, as well as to the wider discussion in the academic environment at the time concerning the reorganization of the theological higher education in Romania.

ANEXE

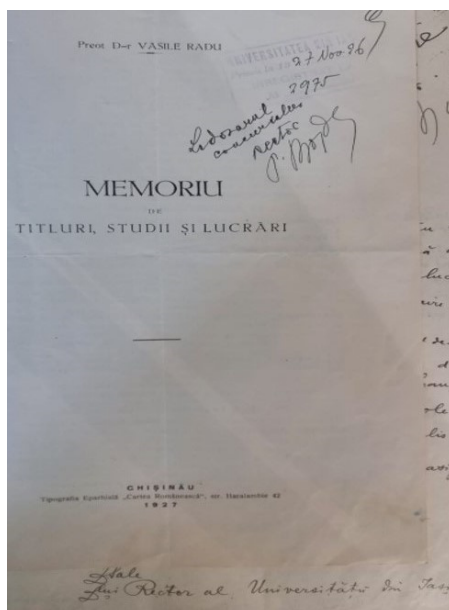

Pr. prof. dr. Vasile Radu (1887-1940).

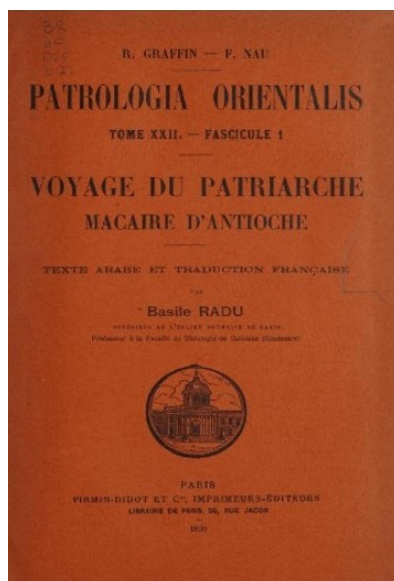
A handwritten signature in cursive script. The text reads: "Preot Vasile Radu", "Supérieur de l'Eglise Roumaine", "9bis Rue Jean de Beaucourt", and "Paris (re)". The signature is written in dark ink on a light-colored background.

Preot Vasile Radu
Supérieur de l'Eglise Roumaine
9bis Rue Jean de Beaucourt
Paris (re)

Semnătura Pr. Vasile Radu.

Memoriul de titluri, studii și lucrări întocmit de Pr. Vasile Radu în anul 1927.

Coperta vol. *Patrologia Orientalis*, revistă editată la Paris de Mons. René Graffin și François Nau, în care Vasile Radu a publicat textul arab și traducerea franceză a *Jurnalului de călătorie* al patriarhului Antiohiei Macarie III ibn Al-Za'im în Țările Române și Ucraina (1652-1658).

Reorganizarea învățământului teologic

STUDIU de preot VASILE RADU
profesor universitar

Înmulțirea cunoștințelor se va face pe cât e cu putință, în același chip familiar cu dezvoltarea conștiințelor. Să dispară tremurul cu frica numai de nota rea și fantoma babei cu porția lăută, înlocuindu-se cu copilul ajutat pe părinți și frați la lucrul gospodăriei, ne mai slăbindu-i cu fireabă asupra diferitelor probleme, iar mai marii cu sursul pe buze, le explică totul, așa să fie și școala noastră teologică.

Studiile se vor ține mai puțin pe dezvoltarea copiilor. Cât mai multă dragoste și voință, ca în copil să se desvolte cât mai multă hărnicie și conștiințiozitate. Florile copilăriei să se restie în cât mai multe raze de lumină și căldură, ca fructele să iasă cât mai coapte și cât mai frumoase. Severitatea le scutură înainte de vreme, iar fructele

spirituali și cântări în slăbiciunea de copil, dar și pentru contemplarea de moment a viitorilor păstori.

Gruparea studiilor

În vârsta frământărilor sufletești (16-20 ani) când problemele creștine și ale științei, năvălesc cu furie asupra acestor tineri, trebuie o sistematizare și o grupare mai temeinică. Elevii să găsească puternice stăvile și luminoase clarificări. Un prim stăvilor în deprinderile tari și conștiința virtutilor în traiul zilnic, am văzut că este biserica cu ale ei albe dumnezeiești. Într-o vreme elevii, nefericiți, dar conduși cu dragoste exemplară, vor trece pe nesimțite, cu ale lor rugăminti, dela imitația inconștientă, cu frica de necunoscut la adărușul conștiinței în misticismul sublim și și vor croi căi de viață după pădurea lor. Pentru înălțarea temei de gândire de viață însă, au nevoie și de gruparea multimei cunoștințelor preluate la diferite obiecte, ce li se cer și li se impun prin forța împrejurărilor.

Nu poate fi o grupare mai

frecască în învățământul teologic decât împrejurul Sf. Scripturi și a studiului filosofic. Adărușul în Sf. Scripturi, nu se poate face decât pe baza legilor gândirii, iar studiul obiectelor de cultură teologică, în baza acelorși legi, însă cu materialul de artă, în special trebuie mulțumirea de a se putea cauzea un studiu teologic fără Sf. Scriptură. Având în vedere apoi scopul școlii și toate celelalte studii de cultură generală, nu pot fi rânduite și învățate, de cât tot în legătură cu Sf. Scriptură și legile gândirii. Totuși toate să urmărească același scop: dezvoltarea teologiei și însușirea păstorului de mâine.

Învățământul teologic concentrat împrejurul celor două epoci: dezvoltării copilului, epoca mistică a desălușului imitativ și epoca raționalismului individualist cu formarea raționalului prin precizarea viziunilor și stabilirea deprinderilor hotărâtoare pentru întreaga viață, va avea ca urmare firească, cele două centre de lucrare și convingere:

a) Biserica cu subje divină

are să cultive virtuțile și să dezvăluiească trairă credinței: a) Sf. Scriptură a învățământului filosofic pentru formarea convingerilor și înmulțirea cunoștințelor.

Învățământul academic

Cât privește pentru studiul academic de specializare teologică, nu concep decât profesori proci. A-asta pe urmă nu vād o mai convingătoare și mai înșelătoare catedră de cât anvonul bisericii unde profesorul este slujitor.

De ce am admise cîndei de boli trupești pentru profesorii mediciniști și am privi cu neîncredere clinicile de boli se feteși bisericile pentru profesorii teologi? Unde ar fi curs de dogmatică, de morală, de patrologie, de apologetică... mai solemn și mai pătrunzător ca de pe avonul unei biserici, ascultat și de studenți și de aii auditorii?

Profesorii mediciniști disecă trupurile, profesorii teologi disecă e sufletele. Medicinicii bolnav să-și adură trupurile bolnave sau neînșelate, pentru a le studia. În prajna avonelor sufletelor vor

„Reorganizarea învățământului românesc”, articol publicat de Vasile Radu pe 3 august 1932, în *Mișcarea*.

MISCAREA

BULENDAR, STR. BUCUREȘTI, 10 (FOT. 8, BUCUREȘTI)

Cum e reprezentată Basarabia în guvern

București sau ugarina?

Un articol din ziarul „Marea” din 12 februarie 1932, care prezintă o analiză critică a reprezentării Basarabiei în guvernul român. Autorul discută despre influența diferitelor grupuri politice și interese asupra deciziilor guvernului în ceea ce privește Basarabia.

Sănătatea satelor noastre

Un articol care descrie starea de sănătate în satele românești, evidențind problemele de igienă, alimentație și acces la servicii medicale. Autorul subliniază necesitatea unor măsuri urgente pentru îmbunătățirea condițiilor de viață în mediul rural.

Conversațiunea în Comisiile Camerei

Un articol care prezintă o analiză a discuțiilor din cadrul Comisiilor Camerei Deputaților, abordând diverse probleme politice și sociale. Autorul critică unele aspecte ale procedurii și conținutului discuțiilor.

O politică can nervoasă

Un articol care analizează politica externă a României în contextul tensiunilor internaționale din acea perioadă. Autorul discută despre poziția României față de marile puteri și implicațiile acestor decizii.

Noi atacuri împotriva partidului

Un articol care prezintă o analiză a atacurilor politice împotriva anumitor grupuri politice, discutând despre motivele și consecințele acestor acțiuni.

Reorganizarea învățământului teologic

de Vasile Radu

Un articol care prezintă o analiză a sistemului de învățământ teologic și propune măsuri de reorganizare. Autorul discută despre necesitatea de a actualiza conținutul și metodele de predăare în acest domeniu.

Prima pagină din ziarul liberal *Mișcarea*, în care apare studiul Pr. Vasile Radu despre reorganizarea învățământului teologic românesc.